

יציאת הכהן ליטול ידים כשיש מנין מצומצם

בס"ד, קיץ תשע"ד

לכבוד ידידי הנאמן אשר כל ישראל צמאים לשתות מימיו בהלכה ובאגדה, יצחק צולטאן נ"י, מרא דאתר "הלכיפידיה", יפוצו מעיינותיך חוצה ותזכה להוציא לאור את כל יתר חיבוריך כדי לזכות בהם את הרבים ולהמשיך לעסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא. אמן.

אודות השאלה שנשאלת באתר "הלכיפידיה" ע"י אחד מהגולשים האם כשיש מנין מצומצם הכהן יכול לצאת מחדר בית הכנסת כדי ליטול ידיו כדת, ואם יש אחד עשר אנשים, האם הלוי יכול לצאת איתו ג"כ כשחדר המטבח ליד חדר התפילה.

ענף א' – הבנה יסודית בנטילת ידים לנשי"כ (או"ח קכח:ו-ז)

איתא בסוטה (לט.). אמר רבי יהושע בן לוי כל כהן שלא נטל ידיו לא ישא כפיו שנאמר שאו ידיכם קדש וברכו את ה' ופרש"י שלא נטל ידיו, קודם עלותו לדוכן. ע"כ. וז"ל הרמב"ם (פ"ט"ו מהל' תפילה ה"ה) טומאת הידים כיצד [מונע מלעלות לדוכן] כהן שלא נטל את ידיו לא ישא את כפיו אלא נוטל את ידיו עד הפרק כדרך שמקדשין לעבודה ואחר כך מברך שנאמר שאו ידיכם קודש וברכו את ה'. עכ"ל. ונראה שאין הנטילה באה כדבר מיוחד לנשיאת כפים אלא כהכנה למצוה זו וכל שנטל ידיו בבוקר ואינו יודע להם שום טומאה אינו צריך לחזור וליטול שנית בעת החזרה, וכן פירש מרן בכ"מ והוסיף שבאורחות חיים כתוב בשם ר' אברהם בן הרמב"ם הלכה למעשה בפני אביו שכל הכהנים היו עולים לדוכן וסומכים על נטילת ידיים שלפני התפילה.

והתוס' (שם ד"ה כל) הביאו את דברי רש"י שהיו לפניהם שאמר בשם רבו כשיטת הרמב"ם, והקשו שאם הגמ' באמת רק מדגישה שהכהנים צריכים ידים טהורות כדי לעלות לדוכן אז בשביל מה הביאה הגמ' פסוק ללמד דין שכבר ידוע? והלוא כולם נוטלים ידיים שחרית! ועוד למה נקט הגמ' נשיאת כפים דוקא, תיפוק ליה שצריך ליטול ידיו

לד"ת ולתפילה? על כרחך שחייב ליטול ידיו שנית אע"פ שכבר נטל אותן שחרית. וכן משמע מדברי רש"י הנ"ל וכן פסק בהגהות מיימוניות (דפוס קושטא פט"ו מהלכות תפילה) והובא בדרכי משה (ס"ק ג*). וכן פסק הטור (קכח:ו), והב"ח (ס"ק ג), והלבוש (סע' ז).

ובב"י (קכח, סע' ו-ז) האריך ליישב את קושיות התוס' וז"ל ונראה לי דלא קשה מידי דאפשר הנפקא מינה להיכא דנטל ידיו שחרית והסיח דעתו לדברי תורה אין צריך ליטול ואפילו לקריאת שמע כיון שאינו יודע להם שום טומאה אוקמינהו אחזקתייהו, אי נמי נפקא מינה להיכא דלא משתכחי מיא דלק"ש ולתפילה מקנח ידיו בכל מידי דמנקי כדאיתא בפ"ב דברכות (טו.) ואילו לנשיאת כפים אי לא משכח מים ליטול ידיו אינו נושא את כפיו. וכן ראיתי האשכנזים נוהגים ליטול ידיהם בשעת נשיאת כפים אף על פי שכבר נטלו ידיהם שחרית ושמעתי שכן היו עושים ג"כ בספרד ושהיו הלויים יוצקים מים על ידיהם ולא הייתי יודע מאין להם דבר זה ליטול על ידי הלויים עד שזיכני יי' ומצאתיו מפורש במדרש הזוהר פרשת נשא (קמו:.) וזה לשונו תנא כהן דבעי לפרסא ידוי בעי ליתוסף קדושה על קדושה דיליה דיבעי לקדשא ידוי על ידי דקדישא מאי קדישא דא ליואה דיבעי כהנא ליטול קדושה דמיא מן ידוי דכתיב וקדשת את הלויים הא אינון קדישין וכתיב בלויים (במדבר יח א) וגם את אחיך מטה לוי וכו' שבט אביך כלל מכאן כל כהן דפריס ידוי בעי לאתקדשא ע"י דקדישא ליתוסף קדושה על קדושה ולא יטול קדושה דמיא מבר נש אחרא דלאו קדישא. וכתוב עוד שם ובצניעותא דספרא תנא לוי דאתקדש כהנא בעי לאתקדשא בקדמיתא ע"כ וכן ראוי לנהוג. עכ"ל הטהור של מרן. וע' בפרי חדש (ס"ק ו) שהקשה ותירץ והעמיד את דברי מרן על בוריים.

ובשו"ע (קכח:ו) פסק כמו הזוהר וז"ל אע"פ שנטלו הכהנים ידיהם שחרית חוזרים ונוטלים ידיהם עד הפרק שהוא חבור היד והזרוע והלוי יוצק מים על ידיהם וקודם לכן יטול הלוי ידיו. הג"ה ולא נהגו הלויים ליטול ידיהם תחלה רק סמכו על נטילתן שחרית. עכ"ל. ובערך לחם למהריק"ש כתב שלא נהגו כן במצרים וכ"כ המג"א (ס"ק ו) בשם הרדב"ז (בתשובותיו ח"א סי' קמו) שבשחרית הכהנים היו סומכים על נט"י שחרית ורק במוסף היו נוטלים ידיהם עוד פעם מפני היסח הדעת. וע' פמ"ג בא"א שכתב שכן משמע מדברי ר' אברהם המובאים בב"י שהעיד שבפני אביו הרמב"ם היו סומכים על נטילת ידיהם לתפילה ולק"ש, דהיינו תפילת שחרית ולא יותר. ובכה"ח (ס"ק לח) הביא את הרדב"ז הנ"ל וכתב שמהו

הירא את דבר ה' ובמצותיו חפץ יטול גם ב[תפילת] שחרית כדי לצאת דעת מרן ז"ל ודעמיה והזוה"ק. עכ"ל.

ונראה שאף מרן מודה באמת שעיקר הדין הוא כמ"ש הרמב"ם ורק חש לדברי הזוהר לכתחילה, שכן משמע מדבריו בב"י שבימיו לא היו נוהגין כן בכלל וכתב על דברי הזוהר ש"וכן ראוי לנהוג" משמע שאינו אלא מנהג טוב. ובלב חיים (ח"ב סי' טו, הובא בהליכות עולם על הכן איש חי להגר"ע יוסף זצ"ל, ש"ר פ' תצוה אות ג) דייק כן מלשון מרן (שם סעי' כ) בדין ש"ץ כהן שנושא כפיו כשאינן שם כהן אחר אלא הוא שמרן לא כתב שצריך ליטול ידיו בכלל. ונראה לי שממה שמרן מחייב את הלוי ליטול ידיו והשמיט את דין תיכף לנטילה ברכה לגמרי מהשו"ע משמע שפסק כמו הזוהר ולא התוס'. וע' בפרי חדש (ס"ק ו) שגם פסק כדרכו שעיקר הדין הוא כמו הרמב"ם וכן מוכח מהגמ' שכתב בלשון שלילי "כל כהן שלא נטל ידיו לא יעלה לדוכן" ולא בלשון חיובי. משמע שאם כבר נטל ידיו אינו צריך לחזור וליטול שנית. אלא שמהיות טוב לחוש לדברי הזוהר. עכת"ד. ובכף החיים (ס"ק לה) כתב שמנהג ירושלים ליטול ידיים שנית ורק שכאשר הש"צ כהן כדאי הוא הרמב"ם לסמוך עליו מפני הפסק וכדו' (ע"ש שדימה את דברי התוס' ממש לדברי הזוהר וצ"ל ע). ע"ע בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ח סי' יז אות א) ובהליכות עולם הנ"ל.

יוצא שיש מחלוקת יסודי בין הרמב"ם והתוס', וכן מרן והרמ"א, האם יש דין מיוחד של נטילת ידיים לנשיאות כפים או רק דין טכני שאין נושאים כפים אלא בידיים טהורות. וגם את אחיך הלוי, מקור לנטילת ידיו הוא בזוהר הנ"ל, והרמ"א הקיל עליו לסמוך על הרמב"ם שלא יטול ידיו עוד פעם. ונראה ברור, כמו שנבאר לקמן, שזהו היסוד למח' אחרוני זמנינו באיך להתנהג בנד"ד, והכל יהיה תלוי על עדת הכהן.

ענף ב' – כשאי אפשר ליטול ידיים

ולכן כתבו האחרונים¹ שבשעת הדחק שאין מים, יכול הכהן לסמוך על נט"י שחרית ולעלות לדוכן כל שנטל ידיו בבוקר עד הפרק כדת ושמר אותם. ולדעת הרמ"א, הלוי סומך על נט"י שחרית לכתחילה. מיהו נחלקו

¹ א"ר ס"ק ח בשם העולת תמיד, חיי אדם לב:ח, מ"ב ס"ק כא ובשה"צ שם, פסקי תשובות סע' יט, נטעי גבריאל הל' יו"ט ח"ב עמ' תמ, כה"ח ס"ק לו, וילקו"י סע' כח, והלכה ברורה ס"ק כ

בדין כהן שיצטרך לעבור לפני המתפלל כדי ליטול ידיו. בשביל הספרדים, כמובן, פשוט שעליו לסמוך על נט"י שחרית ולא לעבור לפני המתפלל בגלל שאפשר לסמוך על הרמב"ם בנקל.² ונגדם עומדים אחינו האשכנזים, הפסקי תשובות (סעי' יט) והגרשז"א בהליכות שלמה (תפילה פ"י ס"ק יז) שהצריכוהו לעבור לפני המתפלל כדי לקיים סמוך לנטילה ברכה, בגלל שנוטים יותר לדעת התוס' מדעת הרמב"ם.

וכעת באתי לישיבתנו בסוף הקיץ וראיתי בספר תפילה כהלכתה (פי"ד ס"ק פד, עמ' רצ"ג) שכתב שכן שמע מהגרי"ש אלישיב זצ"ל שאין הכהן צריך לסמוך על נט"י שחרית ויכול לעבור לפני המתפלל. ושכן פסק המנח"י (ח"ח סי' י) אבל יש ספק אם הלוי יכול לעשות כן. ובאשי ישראל (פכ"ט סע' יג ובהערות שם) מיקל שהכהנים יכולים לעבור כנגד המתפלל, אבל בדין הלוי כתב בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א שבכה"ג יטול בכור את ידי הכהן ולא הלוי³, אולם שמע מהגרשז"א זצ"ל שאפשר להקל גם ללוי לעבור. והוסיף שהגר"ח כתב בשם החזו"א שכהן שאינו יכול לפסוע לאחוריו מפני מי שעדיין מתפלל שם ג"כ יכול להקל לפסוע לאחוריו כדי ליטול ידיו. ומשמע שהחזו"א מודה בזה ג"כ. ע"ש בהערות, שהביא הרבה אחרונים בזה. ובנטעי גבריא (הל' יו"ט ח"ב עמ' תמה) כתב להקל לעבור לפני המתפלל ג"כ.

ענף ג' – דין ביטול מנין

כתוב במשנה תורה (הל' תפילה פ"ח ה"ו) כל דבר שבקדושה צריך עשרה אנשים, ואם יצאו מקצתם ואבדו את מניינם מותר להם לסיים את הדבר שבקדושה. ומקורו מדברי הרי"ף (מגילה כג. יג: בדפי הרי"ף) מהירושלמי שהיוצא מבית הכנסת ומבטל את המנין עליו נאמר "עוזבי ה' יכלו" (ישעיה א, כח) רק שמותר לנשארים לסיים את מה שהתחילו, וכ"כ תוס' (ד"ה אין פורסין), והרא"ש (סי' ז), ותוס' הרא"ש, והר"ן על הרי"ף שם. וכ"כ בשו"ע או"ח בכמה מקומות (מהם נה: ב וקמג: א). והדבר פשוט וברור מלשונם הטהור שאין זה אלא בדיעבד ומי שיוצא הרי עוון בידו. (ואם שבנד"ד אולי במציאות השואל זה נקרא עדיין באותו חדר, יודע אני שהרמב"ם שם ממשיך בהלכה ז לפרט את מה נקרא אותו חדר ומה לא, ואין כל בתי הכנסת שוות וקשה לאמוד את מה שאינו לפנינו.)

² כ"כ בהליכות עולם (ח"א פ' תצוה סעי' ג), בילקוט יוסף שם, ובהלכה ברורה שם

³ ע"פ מש"כ הב"ח (ס"ק ג) בשם מהרי"ל, הובא באחרונים

ואע"פ שיש בזו מח' ראשונים⁴ נניח שנשי"כ הוי דבר שבקדושה כמ"ש הר"ן מגילה כג: וכמו שנראה מהפוסקים. וע' בבה"ל ריש סימן קכח שכתב בלי חולק שהוי דבר שבקדושה, וכ"כ בשו"ע הרב (שם סע' א), וכ"כ החיי אדם (כלל לב אות א). וע' בערוה"ש (סע' ח) שכתב שדומה לדבר שבקדושה, משמע שאינו ממש. ועיין ביותר אריכות במש"כ רב אחד מישיבת אור שמח באינטרנט⁵. ע"ע בב"י בסימנים הנ"ל.

ענף ד' – נידון דידן

ובנד"ד, בדין יציאת הכהן ליטול ידיו כשיש מנין מצומצם, ראיתי בשו"ת רבבות אפרים (ח"ב סי' נד) שהביא כמה דעות ואפשרויות בזה ומשמע שפוסק כמו שמעיד בשם הרה"ג הרב דוד פיינשטיין שליט"א שבמתיבתא תפארת ירושלים נהגו בנד"ד שהכהנים נוטלים את ידיהם קודם חזרת הש"ץ (וכן שמעתי כעת מאת הרב בנימין שובערט ששאל את רב דוד פיינשטיין בשבילי אודות זה, וכן אני בעצמי זכיתי לשמוע מפה קדשו בסוף הקיץ, והביאו גם הנטעי גבריא אל ה' יו"ט ח"ב עמ' תמד), וגם הביא בשם הרשל"צ הרה"ג הרב שלמה משה עמאר שליט"א שהכהנים יסמכו על נטילת ידים של שחרית ולא יצאו. והובאו דבריו בהערה 83 בפסקי תשובות הנ"ל אבל ע"ש שהנה המחבר שליט"א פסק נגדו שאפשר לכהן לצאת אפילו כשיש מנין מצומצם בלי הסבר ובלי מקור, והלוא המוציא "את" חברו עליו הראיה.

הלום וראיתי הסבר בספר נשיאת כפים כהלכתה (עמ' נט) שציינת לי ששם מבואר בשם הגר"ח פ' שיינברג זצ"ל שאין יציאת הכהן בגדר עבירה כיון שהוא יוצא לצורך התפילה, ובמקום מצוה לא אסרו, ואפשר להקל בשבילו לבד, אבל יש מח' הפוסקים לגבי הלוי וכדאי להחמיר בדבר. וי"ל שעל סברת הרב שיינברג סמך הפסקי תשובות להקל.⁶

⁴ ע' רשב"א, ר"ן, מאירי, וטורי אבן במגילה כג:

⁵ http://ohr.edu/4925#_ednref18

⁶ וע"ש בנשיאת כפים כהלכתה שטוען בשם חכם אחד שיציאת הכהן מותר לכולי עלמא. ותמוה, שכבר הבאנו לעיל דעת מרן הרב עובדיה זצ"ל שחולק ושכן ברור מלשון הרמב"ם ומרן השלחן ערוך ומעדות פוסקים מפורסמים ועצומים שלא היו נוהגים ליטול ידים אפילו פעם אחת. ואפילו אם נלמד עליו זכות שספרי הרב עובדיה זצ"ל עדיין לא פורסמו באותו זמן, עדיין קשה, שהחכם עצמו, ולפחות, מעתיק שמועתו בספר נשיאת כפים כהלכתה, ראה את מש"כ הרבבות אפרים בשם הגר"ש עמאר שליט"א להחמיר לפני הרבה שנים. וזכורני ממה ששמעתי מהראשון לציון הרב יצחק יוסף שליט"א

ואולי אפשר לדחות ממ"ש מרן הגר"ע זצ"ל (בתשובתו המפורסמת ביחוד ח"א סי' עז) שאסור לדלג על על הניסים או יעלה ויבוא כדי להספיק קדושה עם הציבור שכן העוסק במצוה פטור מן המצוה וע"ש שמשוה מצוות מדאורייתא ומדרבנן לעניין זה. אולי גם בנידון דידן אסור לבטל את מצות חזרת הש"צ כדי להספיק נשיאת כפים שהוא דבר בפני עצמו כמ"ש הפוסקים (ע' בבה"ל בריש סי' קכח ובדברי מרן בב"י סי' נה סעי' ב) מדין עוסק במצוה פטור מן המצוה ואין מעבירין על המצות. ועוד שכמו שאם התחילו ברכות ק"ש בעשרה ויצאו מקצתם גומרים אותם אבל אסור לש"צ להתפלל תפילת החזרה כי שניהם ענינים שונים, כן לגבי החזרה ונשיאת כפים שאם יצאו מקצתם באמצע החזרה אסור לכהנים לישא את כפיהם.

וע"ע מש"כ בשם הגרשו"א בהליכות שלמה הנ"ל שלא יסמוך על נטילת ידים שחרית אלא יצא ויטול ידיו באמצע החזרה, אפילו אם היה ביכולתו ליטול ידיו קודם חזרת הש"צ ולשמור אותן, מפני שצריכים להסמיך נטילה לברכה. אולם, הפסקי תשובות (בהערות 84 ו-105) כתב בשם הגר"ש אלישיב שמוטב שיטול ידיו בין ישתבח ויוצר לשם נשיאת כפים דיוצא בזה לדינא. והרב רבינוביץ, מחבר פסקי תשובות, עצמו סובר שמוטב שיטלו בין התפילה לחזרה.

ענף ה' – עוד בדעת הספרדים

קדש חזיתיה למו"ר הרשל"צ הרב יצחק יוסף שליט"א בילקו"י תפילה (ח"ב סעי' כב) שהביא משו"ת שבט הלוי (ח"ג) שכתב שכשיוצא מן המנין לדבר מצוה אינו בכלל עוזבי ה' יכלו כמו שמצינו לגבי זימון כשאחד צריך לצאת מפני הפסד ממון, וגם שמרן פסק שאם אין עשרה עונים הוי רק קרוב לברכה לבטלה ולא לבטלה ממש. ע"ש שדחה את דברי השבט הלוי שמאידך גיסא כדאי הוא הרמב"ם לסמוך עליו בשעת הדחק [וע"ע בשו"ת הרי"ד סי' מד ריש אות ב' שכתב כעין זה]. ועוד דלא דמי לברכת הזימון

שכשיצא לאור מהדורה ראשונה של ספר שמירת שבת כהלכתה עם הכותרת "הלכה למעשה לבית היהודי", הוא שלח מכתב הערות לרב נויברט זצ"ל עם פקפוקים שהכל נכתב לפי שיטת האשכנזים, ואיך אפשר לקרוא ספר כזה הלכה למעשה "לבית היהודי"? מה, ספרדים אינם יהודים?! ובס"ד, במהדורה שיצתה לאור אחרי כן, הוסיפו תחת הכותרת הראשונה את המילים "לנוהגים כמו הרמ"א". וכן כאן, שרא ליה מריה כשגגה היוצא מלפני השליט.

ע"ש. ואח"כ הביא מהליכות עולם הנ"ל שכתב ששב ואל תעשה עדיף מלקיים מצוה הבאה בעבירה, וגם שמסתימת לשון מרן והבן איש חי (אות ז) נראה שאין הנטילה לעיכובא כשכבר נטל ידיו שחרית כמו שהוכחנו לעיל ענף א'. וכ"כ ביביע אומר ח"ט סי' קח אות נב ובהלכה ברורה הנ"ל בקצרה.

וע"ע שו"ת ברב פעלים (או"ח ח"ד סימן כד), ובבא"ח (ש"א פ' תצוה אות י') שנשאל בדין מנין מצומצם של שמונה ישראלים ושלושה כהנים, כששנים מן הכהנים אינם נושאים כפיהם לאיזוהו סיבה והשלישי הוא שליח הציבור. האם אחר שיצאו בברכת רצה רשאים השנים לחזור לחדר התפילה להצטרף למנין כשרק שליח הציבור נושא את כפיו. ע"ש שמיקל לצאת. וע"ע מש"כ בהליכות עולם שם שדברי הבא"ח הם נגד מרן וכמה ראשונים. ונראה שאף הג"ר יוסף חיים יודה במקרה שיש רק כהן אחד שיסמוך על נטילת ידים של שחרית ולא יצא מבית הכנסת כמו שמשמע מסתימת לשונו כאן שהש"צ עצמו נושא כפיו ואינו יוצא ליטול אותם.

ענף ו – דין הלוי

ואפילו לאותם הפוסקים שעל הכהן לצאת וליטול ידיו עדיין יש פלוגתא דרבוותא בדין הלוי. וע' תשובות והנהגות (ח"ג סי' מח) וז"ל ונראה פשוט שאם אין עשרה שומעין לחזרת הש"ץ, לא יצא הלוי מביהכ"נ כדי ליטול ידי הכהן, ואף שהדין הוא דחזן שהתחיל חזרת הש"ץ בעשרה ממשיך גם כשאין עשרה, חוץ מהנשיאת כפים גופא, עיין בבה"ל ר"ס קכ"ח, מ"מ עיקר המצוה דחזרת הש"ץ בעשרה דוקא, (ורק דביצאו מקצתן אין מפסיקין וממשיכים הקדושה). והאי מצוה עדיפא ממצות לוי ליצוק שהוא רק מעלה במצוה, וכ"ש שאין לו ללוי לעבור כנגד המתפלל לשם זה, ובאמת מסופקני אפי' כשיש עשרה אם כדאי ללוי לבטל לזה שמיעת חזרת הש"ץ ועניית אמן, ואם יש בלא"ה לוי אחר שיצא ליטול ודאי לא יבטל גם הוא, שמצות אמן רבה היא מאד, ותמיהני שהפוסקים לא הזכירו ד"ו. עכ"ל. ובשבט הלוי (ח"ח סימן מז אות ג) חלק עליו שאין לחוש להפסד עניית האמן לחזרת הש"ץ כי הרי אנוסים הם. וכ"כ בהליכות שלמה (הל' תפילה פ"י ס"ק יז) לגבי האמנים. ובפסקי תשובות (סע' כב) כתב לשיטתו שהנכון ביותר שיצאו ביחד קודם החזרה, אבל אם יהיה להם הכרח לעבור כנגד המתפלל, יחכה ולא יעבור, דלא כמ"ש לגבי הכהנים. ועכ"פ אם יצאו, לא יצאו כולם ביחד אלא כהן אחד ולוי אחד. וע' באג"מ (או"ח ח"ד סי' קכז אות ב).

וקשה לי הדל איך התירו לו לצאת שהרי יציקת מים ע"י הלוי אינו אלא מנהג שאין אחינו האשכנזים מקיימים אותו בשלמותה בכל אופן, שהרי הלוי עצמו אינו נוטל ידיו אלא שסומך על הרמב"ם. ולמה לבטל דינים המוזכרים בש"ס כדי לקיים חצי דין שמוזכר בוזהר. ממה שהרמ"א כתב להקל על הלוי לסמוך על נט"י של עצמו שחרית מובן שכל עצם השתתפותו במצוה אינו אלא כסיוע והידור, וקשה להגיד שהוא יותר חשוב ממצוות גמורות אפילו שהם מדרבנן. וכן ממה שנחלקו הפוסקים בדין לוי תלמיד חכם האם עליו ליצוק מים על ידי כהנים עמי הארץ, שלכולי עלמא, אם לא משום הלבנת פני חברו ברבים, היו אוסרים לו ליצוק מים על ידי ע"ה, שהרי מבזה כבודו וחייבו מיתה.⁷ ודו"ק כי קיצרתי.

ודומה לזה כתב הנשיאת כפים כהלכתה (שם) בשם הגר"נ קופשיץ והוסיף שאסור ללוי לעבור לפני המתפלל ג"כ מזה הטעם. וגם הביא את הרבבות אפרים הנ"ל עם כל האפשרויות וכל המקרים המובאים שם. וגם בתשובות והנהגות שם הוסיף לפקפק בזה ונשאר בצ"ב.

וכמובן שלדעת הספרדים אסור גם ללוי לצאת במקרה כזו. ומה יעשה שם בחוץ בלי מי להטיל מים על ידיו.

ענף ז' – סיכום ועצה טובה

המורם מכל האמור, שכדי לפתור את בעייתנו, הפוסקים דנו בכמה אפשרויות והבחינו איזו דינים יותר חמורים ואיזו יותר קלים כדי לברור את הדרך היותר עדיף. האם לבטל את מנין, או לסמוך על דעת הרמב"ם,

⁷ וע' באליה רבה (ס"ק י), ובח"א (כלל לב סע' ח) בשם האור זרוע והעולת תמיד ובמ"ב (ס"ק כב). וע' מג"א (ס"ק ז) בשם מהרי"ל, ובדברים הנעימים שכתב הגר"ז בשלחנו (סע' יא), וגם מש"כ בערוך השלחן (סע' טו). ונגד, ע' בפ"ח (ס"ק ח), הובא בפמ"ג (א"א ס"ק ח), ובחסד לאלפים (סע' ג), כה"ח (ס"ק מא), בא"ח (ש"א פ' תצוה אות ז), ואור לציון (ח"ב פ"ח אות א), ובמ"ב מהדורת דרשו בשם הגרש"א במכתב להגר"י בורדיאנסקי.

ואגב אציין מש"כ בתשובות והנהגות (ח"ג סי' מח), וז"ל כשמגיע זמן הרגל ראוי לכל לוי ליטול או ידי הכהנים, שבוה מראה לפרקים שמחזיק עצמו כלוי, וכן ראיתי למרן הגריז"ס זצ"ל (הגאב"ד דבריסק) שהיה לוי ודקדק עכ"פ ברגל ליטול ידי הכהנים לנשיאת כפים, ונראה דברגל אף ת"ח יש לו לצאת וליטול ידיהם. עכ"ל. ושמעתי ממו"ר הרה"ג הרב צבי שטר שליט"א שאף פעם לא ראה את רבו הגרי"ד סולובייצ'יק זצ"ל יוצא ליטול ידי הכהנים, כיון שהיה גדול מכל הת"ח שבבהכ"נ וגם מפני שהיה סובר שחייבים כל אחד ואחד מהמתפללים להקשיב לכל מילה ומילה של חזרת הש"ץ ולא היה זו כלל ממקומו, למרות שבדרך כלל התנהג כמו המג"א.

או לפספס את תיקף לנטילה ברכה. ולהלכה יצא שלדעת האשכנזים כמעט שחייבים לצאת מבית הכנסת ליטול ידיהם ולא לסמוך על נט"י שחרית אלא שיש מח' מתי, אם בין ישתבח יוצר או בין התפילה לחזרה או באמצע החזרה עצמה. ולדעת הספרדים אסורים לצאת אלא יסמכו על נט"י שחרית כל שנטל ידיו ושמר אותם כדת. ויש עוד מח' לגבי יציאת הלוי איתו ונראה להחמיר שלא יצא. ששב ואל תעשה עדיף.

וכדאי לציין שהורה לי מו"ר הרה"ג הרב צבי שכטר שליט"א שבמקרה כזו יביאו את המים מקודם לתוך בית הכנסת כדי שיטול ידיו בחדר התפילה עם הלוי בלי שום פקפוק, כמו שנוהגים בקהילת הגרמנים ליד ישיבתנו שהברזים הם ממש ליד הדוכן. אמנם הפמ"ג כבר כתב (בא"א ס"ק י) שלא נהגו כן, אבל אולי בנד"ד אין לחוש. ועוד ממה שהרב שכטר פסק להחמיר כמו הספרדים שלא לבטל את המנין, התעניינתי לשאול את הרה"ג הרב מרדכי וויליג שליט"א לחוות את דעתו בזה, והוא הורה לי בוודאי שנט"י סמוך לנשיאת כפיים אינו אלא חומרא ונראה לו שלא לבטל את המנין בשבילה. והבאתי את דבריהם על הכתב לתועלת תלמידיהם הממשיכים בדרכם ונוהגים כמותם.

ובהיותי בזה, זכיתי לשאול את מו"ר הרב אליהו בן חיים שליט"א גם לחוות את דעתו בזה, והוא הורה לי שמעיקר הדין הוא סובר שאפשר לכהן לצאת וליטול ידיו אף כשיישארו פחות מעשרה. ואינו דומה כל כך למי שיוצא ואינו חוזר שעבירה היא בידו. רק שיגידו לש"צ להאריך בשמע קולנו כדי שיספיק לחזור קודם סיום הברכה, ובדיעבד ברכתו אינה לבטלה. אולם כיון שבנד"ד יש מנין מצומצם בקביעות ולא באקראי, הרב הורה שעל הכהן לכוון בנטילת ידיים של שחרית שיעלה גם לשל נשיאת כפים וישמור ידיו כדת, ועדיף ללבוש בתי יד וכדו' [כדי שלא יהיה ספק של היסח הדעת]. ובכל מקרה שיש מנין מצומצם, לא יצא הלוי איתו ויבטל את המנין.

ואני הקטן אמרתי ליעץ עוד אפשרות כדי שהלוי יוכל לבוא ולקיים את המנהג בלי מלהיכנס לספק עבירה לכו"ע. כי הלוא אפשר להפסיק את חזרת הש"ץ באמצע עד שילכו ויקדשו ויחזרו וכך יקיים כל השיטות גם הנטילה קודם נשיאת כפים לדעת התוס', גם החומרא לתיקף לנטילה ברכה לדעת הגרשז"א, וגם קיום המנין בלי חשש עבירה.

ואודות מה שטענת שלפי כמה פוסקים (ספר מנחת אשר פ' בלק ס' א בשם מהר"י אלגזי, ונשמט כל חי ס' ח לר' חיים פלג'י) איסור טרחא

דציבורא הוי מדאורייתא. הבאתי את טענתך אל הרב בן חיים והשיב לי שאה"נ שיותר טוב לבחור דרך אחרת לפתור את השאלה אבל דבר כזה הנמשך כפחות מדקה אינו טרחא דציבורא בכלל מפני שאף אחד מהציבור אינו הופרע ממנו. כששאלתי שהלוא פוסקים שחזן שטועה בקדושת היום בשבת ומתחיל אתה חונן אינו צריך לסיימו כמו יחיד ואחד מהטעמים הוא משום טירחא דציבורא (א"ה: כמ"ש הילק"י הל' שבת ח"א עמ' רכ ועוד מצינו במ"ב ס' קלט ס"ק יז דיש טרחא דציבורא אפי' לרגע כדי לסגור הס"ת בשעת ברכות), השיב לי שלחזרת הש"צ עצמה יש כללים המובאים בירושלמי ובדיני אמירת המלך הקדוש בחזרה בעשי"ת ואינו נוגע לנד"ד.

ובס"ד, להלכה ולמעשה, לאחינו האשכנזים נניח להם לפסוק לעצמם, שהרי לכל אחד יש את הדרך שלו לפי שיטת רבו מהפוסקים שהבאנו. ולנו לספרדים אין צורך להחמיר נגד מרן והרמב"ם אבל מי שרוצה להתחסד עם קונו נראה לע"ד שיעשה כמו שיעצתי לצאת ידי כל הפוסקים ותבוא עליו ברכת טוב.

יאר ה' פניו אליך ויחנך,

מרדכי הלל ג'וואהרי